

demos

Jaargang 27
November 2011

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
[Nederlands](#)
[Interdisciplinair](#)
[Demografisch](#)
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

9

N i D i

inhoud

- 1 Zeven miljard mensen
- 5 Europese werkgevers en vergrijzing op de werkvloer
- 8 Hoeveel mensen hebben er ooit op de aarde geleefd?

Foto: Rick Bajornas/Verenigde Naties

Zeven miljard mensen

NICO VAN NIMWEGEN EN PETER EKAMPER

...hoe laat je die in hun waarde?

Op 31 oktober is de 7 miljardste wereldburger geboren. Ondanks het feit dat de wereldbevolking jaarlijks groeit met 78 miljoen mensen (de omvang van een land als Egypte), neemt het groeitempo af. Wereldwijd kiezen ouders voor kleinere gezinnen. De verschillen tussen landen zijn echter nog groot en de bevolkingsgroei is ongelijk verdeeld over de wereld.

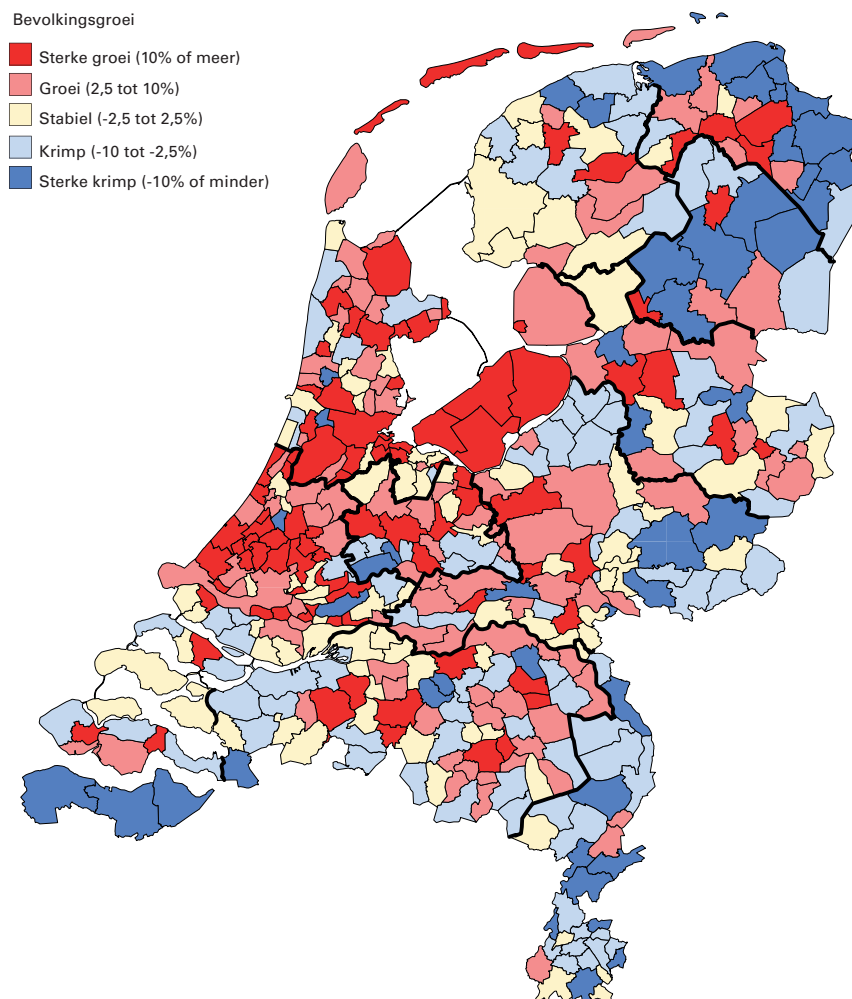
Als er op radio of tv over de Nederlandse bevolkingsgroei wordt gerapporteerd, dan klinkt als begintune vaak het lied *Vijftien Miljoen Mensen*. Dit succesnummer van Fluitsma & Van Tijn dateert uit 1995. Toen had Nederland inderdaad nog ongeveer 15 miljoen inwoners. In het lied werd de vraag gesteld hoe je al die mensen, met al hun eigenaardigheden, het best in hun waarde kon laten op dat hele kleine stukje aarde. Heel vooruitziend werd het nummer in 1997 door Engelbert Humperdinck in het Engels gecoverd met de titel *Seven Billion People*. Inmiddels telt ons land 16,7 miljoen inwoners en de wereld inderdaad 7 miljard, en groeit de bevolking door.

De vraag blijft natuurlijk hoe al die mensen in hun waarde gelaten kunnen worden. Nu zal dat in Nederland misschien nog wel meevallen. Het tempo van onze bevolkingsgroei is immers bescheiden. Op Europese schaal lijkt dat ook niet heel problematisch, want ook in Europa is de snelheid uit de groei. Anders wordt het als we naar de groei van de wereldbevolking kijken en vooral naar hoe deze groei is verdeeld. Het is wel duidelijk dat die groei uiterst ongelijk verdeeld is over de wereld, waarbij de snelste groei plaatsvindt in de armste landen.

Groei naast krimp: de verschillen worden groter

In Nederland komt het einde van de bevolkingsgroei geleidelijk in zicht. Het tempo van onze groei is laag en er zijn geen aanwijzingen dat hierin wezenlijke veranderingen zullen optreden. Volgens de meest recente bevolkingsprognose van het Cen-

Kaart 1. Bevolkingsgroei per gemeente in Nederland, 2011-2040

Bron: CBS/PBL (2011), Regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2011-2040.

traal Bureau voor de Statistiek (CBS) en het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) groeit onze bevolking van de huidige 16,7 miljoen dan nog zeker met ruim een extra miljoen door naar een top van ongeveer 17,8 miljoen, te bereiken in het jaar 2040. Daarna gaat de bevolking van ons land geleidelijk krimpen. Bevolkingskrimp is nu al de realiteit in steeds meer gebieden in ons land en deze trend lijkt zich door te zetten. De bevolkingskrimp doet zich nu vooral voor aan de randen van Nederland, zoals Oost-Groningen, zuidelijk Limburg en delen van Zeeland. Ook in ons land is de (lage) bevolkingsgroei ongelijk verdeeld, want naast de krimpgebieden heeft Nederland ook heel duidelijke groeigebieden (Kaart 1). Opmerkelijk is dat de snelste bevolkingsgroei plaatsvindt in de meest dichtbevolkte gebieden, vooral in de Randstad, maar ook in de Brabantse steden. Andere voorbeelden van groei zijn de stedelijke agglomeraties rond Arnhem-Nijmegen, Groningen en Zwolle. Als groei naast krimp plaatsvindt, dan betekent dit dat de regionale verschillen ook in het kleine Nederland groter zullen worden. Je zou kunnen zeggen dat er bij bevolkingsgroei en bevolkingsdichtheid geen sprake is van nivellering, maar juist van profilering. Op andere terreinen dan de bevolkingsgroei (denk aan het onderwijs), wordt een sterkere profilering door de overheid juist bevorderd. Als

we naar de demografische ontwikkeling kijken, leek de overheid hier aanvankelijk vooral van te schrikken, getuige de vele plannen die het licht zagen om bevolkingskrimp tegen te gaan. Inmiddels gaan de autoriteiten wat minder krampachtig om met bevolkingskrimp en worden ook de voordelen gezien. We lijken langzamerhand te wennen aan het feit dat dichtbevolkte gebieden het snelst groeien.

De voornaamste motor van de Nederlandse bevolkingsgroei is nog altijd het geboorteoverschot (de natuurlijke aanwas: het verschil tussen het aantal geboorten en sterfgevallen). Vorig jaar groeide de bevolking van ons land met ongeveer 81 duizend personen, gelijk aan het aantal inwoners van een stad als Hengelo. Het groeitempo is nu ongeveer een half procent per jaar en daarvan komt meer dan de helft (60 %) voor rekening van de natuurlijke aanwas. De resterende 40 procent is migratie: er arriveren meer migranten in ons land dan er vertrekken. Het geboorteoverschot neemt wel een steeds bescheidener plaats in; volgens de prognosemakers van het CBS zal de natuurlijke aanwas rond 2033 zelfs negatief worden (meer sterfgevallen dan geboorten) en zal de bevolking dan alleen nog door migratie groeien. Het einde van de bevolkingsgroei ligt in het verschiet: we zullen er aan moeten wennen dat bevolkingsgroei niet eeuwig door hoeft te gaan en daadwerkelijk kan omslaan in krimp. In 2040 is het naar verwachting zover in ons land.

...in de meeste rijke landen is het einde van de bevolkingsgroei in zicht ...

Nederland staat niet alleen in het vooruitzicht van krimp, want in de meeste rijke landen komt het einde van de bevolkingsgroei in zicht. Dat geldt zeker voor Europa, dat ook vooroploopt als het gaat om de vergrijzing. Dat is niet verbazingwekkend: snelle bevolkingsgroei resulteert in een jonge bevolking, terwijl afnemende bevolkingsgroei gepaard gaat met vergrijzing. Het huidige inwonertal van de Europese Unie is ongeveer 500 miljoen. Met een verwachte door-groei tot 516 miljoen in 2030 is ook het tempo uit de Europese groei verdwenen. De bevolking van de Europese Unie groeit tegenwoordig nog maar met een gemiddelde van 3,2 per 1.000 inwoners ofwel ongeveer 1,6 miljoen personen per jaar, vergelijkbaar met het inwonersaantal van een stad als Barcelona. In de jaren zestig lag het Europese groeitempo fors hoger, met een gemiddelde jaarlijkse groei van circa 8 per 1.000 inwoners.

Ook binnen de Europese Unie zijn er snellere en langzamere groeiers en dalers (Kaart 2). Cyprus, Ierland en Luxemburg hebben naar verwachting tot 2040 een bevolkingsaanwas van meer dan 20 procent, terwijl de bevolking van Bulgarije met ruim 20 procent daalt. Ook tussen de grote landen zijn de verschillen relatief groot. Waar Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk tussen de 10 en 15 procent groeien, krimpt Duitsland met bijna 6 procent. Nederland neemt de achtste plaats in, met een groei van ruim 7 procent. Ook in de Europese Unie als geheel gaat de groei afnemen en omslaan in krimp; dat laatste zelfs al een decennium eerder dan in ons land.

...maar in de meeste arme landen groeit de bevolking nog explosief ...

De meest recente bevolkingsprognose van de Verenigde Naties laat overduidelijk zien dat de snelste bevolkingsgroei in de armste landen plaatsvindt. De media-aandacht voor deze prognose was, behalve op de 7 miljardste wereldburger, vooral gericht op het mogelijk bereiken van de mijlpaal van 10 miljard wereldburgers. Dat is wel heel erg ver vooruit kijken: met dit soort vooruitberekeningen voor de lange termijn moeten we erg voorzichtig zijn. Laten we eerst de motoren van de wereldbevolkingsgroei eens onder de loep nemen en kijken waar die groei plaatsvindt. Ondanks de astronomische aantallen is het goed om ons te blijven realiseren dat ook het tempo van de wereldbevolkingsgroei de afgelopen decennia flink is afgenomen.

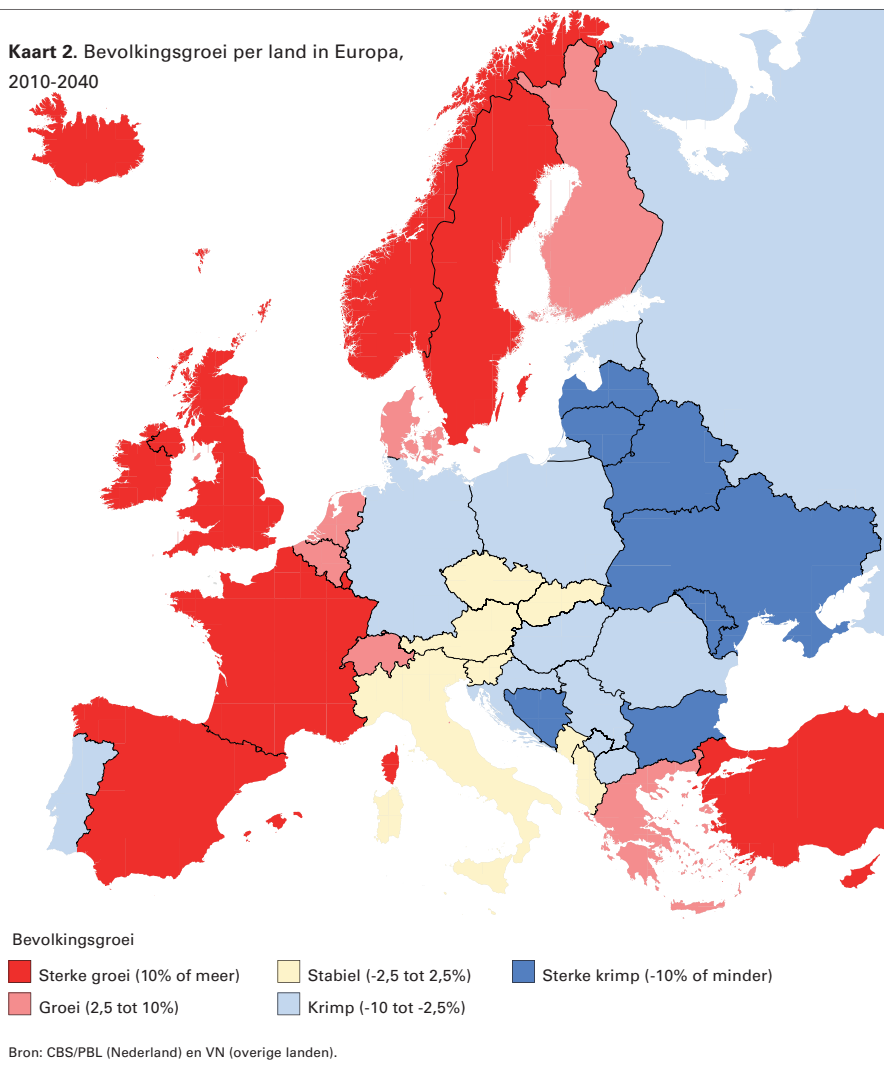
... het tempo neemt af, maar we zitten nog midden in een groeispurt ...

Aan het einde van de jaren zestig groeide de wereldbevolking nog met 2,1 procent per jaar. Als dat niet was veranderd dan waren er nu al 8,7 miljard mensen op aarde in plaats van de huidige 7 miljard. Het groeitempo van de wereldbevolking is sindsdien ongeveer gehalveerd en ligt nu op 1,2 procent per jaar, maar nog steeds zitten we midden in een periode van ongekeerde bevolkingsgroei. De voornaamste oorzaak van de afnemende groei van de wereldbevolking is dat ouders steeds minder kinderen wensen. Gelukkig hebben steeds meer ouders de middelen om deze wens ook te realiseren. Wereldwijd krijgen vrouwen gemiddeld 2,5 kinderen. Dit 'totaal vruchtbaarheidscijfer' (of TFR: *Total Fertility Rate*) varieert echter sterk per regio. In Afrika worden gemiddeld 4,7 kinderen per vrouw geboren, terwijl de TFR voor de Europese Unie 1,6 kind bedraagt. Het Nederlandse vruchtbaarheidsniveau ligt met 1,8 iets boven het Europese gemiddelde. Maar omdat er zoveel mensen in de vruchtbare leeftijd zijn (wereldwijd ongeveer 3,7 miljard), blijft de wereldbevolking toch groeien.

De andere motor van de groei van de wereldbevolking is natuurlijk het dalende sterfteniveau. Ook hier zijn de verschillen groot. De gemiddelde levensduur van de wereldbevolking is op dit moment 68 jaar. In de arme landen met hoge vruchtbaarheid is de gemiddelde levensduur echter slechts 56 jaar, vooral als gevolg van HIV/AIDS. De gemiddelde levensduur in de rijke landen met een lage vruchtbaarheid is 74 jaar. De Verenigde Naties voorzien voor alle landen ter wereld een doorgaande stijging van de levensduur, waarbij voor de totale wereldbevolking tegen het einde van deze eeuw een gemiddelde levensduur van 81 jaar wordt voorzien.

Uit de berekeningen van de Verenigde Naties blijkt overduidelijk dat de grootste bevolkingsgroei zal plaatsvinden in de armste landen. Binnen deze groep zijn het dan weer de allerarmste landen waar de groei het hoogst is (zie de figuur). Juist voor deze landen is het heel moeilijk om de levensstandaard van hun huidige bevolking op een aanvaardbaar niveau te brengen. Door de voortgaande bevolkingsgroei zal die taak alleen maar zwaarder worden. De enorme verschillen in bevol-

Kaart 2. Bevolkingsgroei per land in Europa, 2010-2040

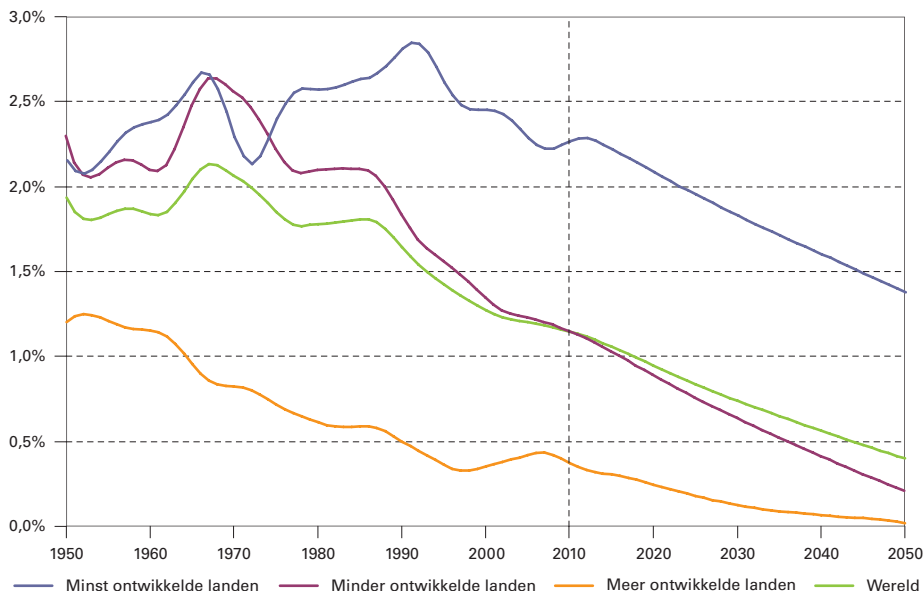

kingsgroei lijken de sociaal-economische ongelijkheid in de wereld alleen maar groter te maken.

Ieder mens telt

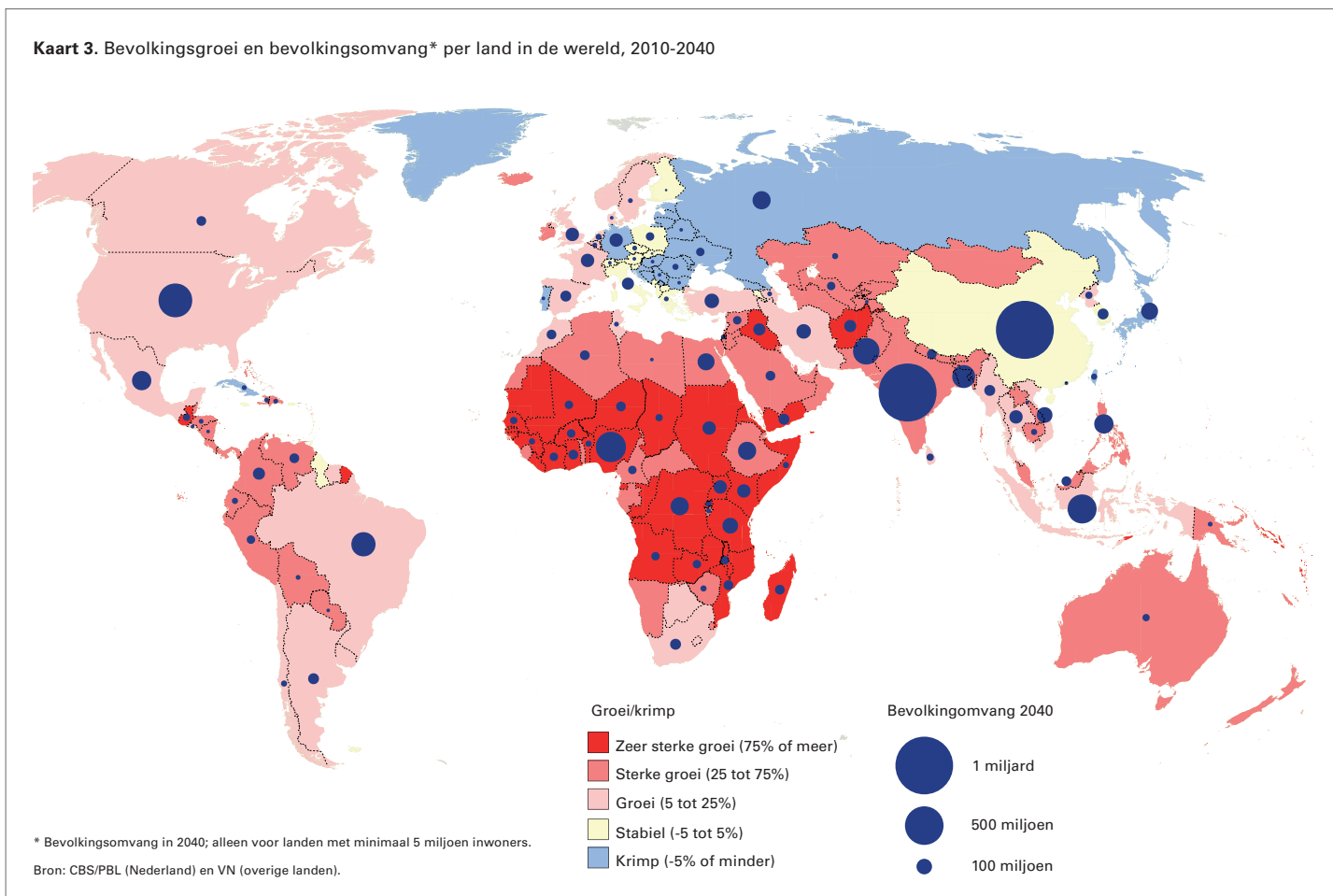
Hier krimp, daar groei, dan weer veel, of toch te weinig? De bevolkingsontwikkeling jaagt ons soms angst aan. We zijn vaak geobsedeerd door aantallen als we naar de trends kijken en dreigen soms te vergeten dat het om mensen gaat. Mensen

Jaarlijkse bevolkingsgroei in meer en minder ontwikkelde landen, 1950-2050

Bron: VN (2011), World population prospects, the 2010 revision.

Kaart 3. Bevolkingsgroei en bevolkingsomvang* per land in de wereld, 2010-2040

die er recht op hebben in hun waarde te worden gelaten. Ligt daar niet de sleutel voor het aanpakken van de problemen die met de bevolkingsontwikkeling gepaard gaan? Kan de vicieuze cirkel van armoede, onderontwikkeling, hoge kindersterfte, hoge geboortecijfers en snelle bevolkingsgroei worden doorbroken door te investeren in gezondheid en onderwijs, juist ook voor de allerarmsten en in het bijzonder voor vrouwen?

Zodat de levensomstandigheden verbeteren en steeds meer ouders kiezen voor kleinere, gezonde gezinnen? En waarom kunnen we niet voorzien in die grote onvervulde behoefte aan *family planning*, waar wereldwijd ruim 200 miljoen vrouwen om vragen? En als we ons, dichter bij huis, zorgen maken over vergrijzing en krimp, ligt het dan niet meer voor de hand om het rijke potentieel van een ouder wordende bevolking beter te benutten om ons sociale stelsel betaalbaar te houden? Ook met een oudere bevolking zal investeren in gezondheid en opleiding zijn vruchten afwerpen. Zo kunnen we iedereen in zijn waarde laten.

Foto: ringoc2/stock.xchng

LITERATUUR:

- Centraal Bureau voor de Statistiek en Planbureau voor de Leefomgeving (2011), *Regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2011-2040*. <<http://www.regionalebevolkingsprognose.nl/>>
- Verenigde Naties (2011), *World population prospects, the 2010 revision*. <<http://esa.un.org/wpp/>>

Drs. N. van Nimwegen, e-mail: nimwegen@nidi.nl, en **drs. P. Ekamper**, e-mail: ekamper@nidi.nl, NIDI.